

Risto Eräsaari

YHTEISEN HYVÄN MÖRKÖ JA MASKOTTI

Kaikki linjat – tuottajakeskeisyyteen sopeuttaminen, kurinalainen konsensuaalisuus, deonttinen velvollisuusmoraali, luottavuuskokoinen sopimuksellisuus, dynaaminen kirjanpito, viisas liberaalisuus, demokraattinen taloudenpito – ovat tavalla tai toisella saaneet äänensä kuuluviin, mutta ”yhteiskunnan” läsnäolo, vaikuttavuus ja aktiviteetti aikakauden toiveiden äärellä ei ole hievahtanut mihinkään eikä tämä ole edes yllätys, sillä yhteiskunta ei koskaan voi itse olla toimija.

Oman ajan yhteiskunnan erityispiirteet ja sen tulevaisuuteen vaikuttavat tekijät lyövät aina leimansa siihen, mikä tarina katsotaan tavan ja totumuksen tai mikä tahdonmuodostus nähdään monimutkaisemman tapahtumasarjan nojalla välttämättömäksi. Amatöörit (yhteisen hyvän rakastajat) loistavat yhden näkökulman ylivaltaa torjuvalla ja keskinäisesti hyväksytyjä tai luontaisia eroja kunnioittavalla moniäänisyydellään. Ammattiasiantuntijat pyrkivät ilman suurta selittämätöntä uteliaisuutta tulemaan kuulluiksi ja nähdyiksi megalomaa-nista pystymistä ja perustelemista koskevilla liioittelullaan, mutta päätyvät haukutuiksi ja huonomaineisiksi virtuooseiksi. Insiderit eivät polta siipiään yleispätevää hyvinvointivaltiota ja jokapaikanhöylänä toimivaa julkista sektoria koskevissa ajankohtaiskeskusteluissa, vaan syventävät keskustelua pintapuolisesta hyödyistä ja hyväksynnästä piittaamatta, mutta heitä ei näy.

Diplomaattisen kompromissin tavoittelijoiden odotettaisiin kurkistavan rintamalinjojen lävitse ja pyrkivän ristivalotuksillaan ja käsitteellisillä täsmennyksillään triviaaleja konsulttijärkelyjä laajapohjaisempaan ongelmanratkaisuun. Uusien ideoiden ei voi lähiaikoina odottaa pystyvän nujertamaan argumentaation paikan ottaneiden kamppailukäsitteiden valtaa eikä päämäärien ja keinojen valintaa koskevan keskustelun pääsevän kuumana käyvien kiistojen paikalle, joten kiperiin kysymyksiin tarttumisen viivästyttäminen on helppo syyttää keskustelukyvyttömyyttä.

Asioiden ymmärtäminen ei koskaan ole pelkkä kyky, tekniikka, taito, vaihe tai momentti, vaan se edellyttää, että päästään kasvotusten vallitseviin käsityksiin kiinnitettyjen ja merkittävien käytävien representaatiomuurien aitaamien oletusten ja periaatteiden kanssa. Mutta jokapäiväisen totunnaisuuden heijastelemalla selvyydellä ja epäselvyydellä on maaginen mahti. Selvyyttä käytetään ja kulutetaan kepeästi: Yleisradio, kirjastolaitos, koulutoimi ja terveysaparaatti vastaavat totunnaisesti vanhan tavan mukaan ”me olemme kaikille”, mutta jokainen tajuaa, että jos on valmiit kaavat käytössä, selvyyttä kannattaa myydä, se myy ja miellyttää ja sille on vallitsevan kaikkiallisuuden nojalla hehkutettu jatko aika. Eihän se voi kohdata ikärakenteen, alueiden, kulttuurien ja akuuttien tarpeiden tunnustamista.

Epäselyvyys altistaa ikävälle epämääräisyydelle: ennen osattu ja tiedetty vääntyy epävarmaksi käänteeksi, kestomenestyksen puute häkellyttää, räikeä harso levittäytyy vankan päälle, taakse jääneen tyhjän tilalle tulee aavemainen toinen tyhjä ja joudutaan käsittelemään vaikeita asioita, joista on myös osattava kirjoittaa vaikeasti.

I Hulluuden hetki

Moraali, henki, sielu, kunniallisuus, syyllisyys, tahdikkuus, hienotunteisuus ovat olleet historiallisia entiteettejä. Kuten tunnettua, näistä ei ole pitkä matka Émile Durkheimin observoivissa oleviin korkeisiin ideaaleihin, Jean-Jacques Rousseau'n yleisen yhteiskunnan persoonalliseen moraaliin ja Victor Turnerin communita-siksi kutsuttuun saumattomaan ja struktuurittomaan kokonaisuuteen. Sikäli kuin ideat pysyvät elossa ja todellisuus ei niitä tyrmää, sosiaalinen fakta, yhteenkuuluvuus ja symbolinen maisema ovat olleet takaamassa yhteistä kulttuuria. Mutta eiväthän tällaiset menneisyyden määrittämät orientaatiot enää välity meille käytännöllisiksi periaatteiksi eivätkä elämän epistemologioiksi (Hacking, 2002, s. 67). Moraaliset tarkastelut ovat tyypistyneet vähittäisesti ja päämääräorientoitusti toteutettaviksi tehtäviksi. Yksi esimerkki on eri alojen eettisten neuvottelukuntien voimakas kasvu, ammatillisten pätevyyksien perusteella tunnistettavien ja osoitettavien olennaisten eettisten kysymysten erottaminen toisistaan, eettisyyteen nivoutuvien anonyymitehtilupausten tarkentaminen sekä eettillistämisen vaikutusten arviointi. Toinen esimerkki on se, kuinka ”yhteiskunnan” piiriin kuulumista, ystävyyttä, terveyttä ja nykyään myös sitkeyttä koskevalla puheella vaikutetaan siihen, kuinka ajatellaan, kohdellaan ja kontrolloidaan näillä samoilla ominaisuuksilla luokitelluksi tulleita muita ihmisiä ja kuinka he näistä peleistä näkevät itsensä. Haastattelututkimuksella tiedusteltuja ihmisten käsityksiä hyvinvointivaltion tulevaisuudesta saatetaan jo pitää aikakauden moraaliekonomiana ja hyvinvointivaltiota it-

seen markkinatalouden eettisenä perustana. Tähän liittyy monia kysymyksiä, joiden tutkimus on vasta lähtökuopissa: mitkä ovat itselle ja toiselle ongelmatilanteissa ”selittäviä löydöksiä”, kuinka arvostelukyky siirretään representatiivisen ajattelun ja kokemuksen piiristä koskemaan ”tapahtumia” ja kuinka viranomaiset ratkaisevat ihmisten, esineiden, metsien, elintarvikkeiden jne. käsittelyssä käytettyjen ”kategorioiden” rakentamisen vaikeudet ja toimintalinjojen ristiriitaisten arvioiden paljastamia yhteensopimattomuksia (vrt. Tapaninen, 2018).

Talouden (rakenteelliset) vaatimukset – se kuuluisa, vakaalla pohjalla olevasta julkisesta taloudesta ja tuotannon tasosta kiinni oleva ”jakovara” – on ollut sanelumekekanismi, jonka määräyksistä käydään useimmiten ainoaksi jäävää julkista ”yhteistä keskustelua yhteisesti hyväksytyyn yhteisen näköalan” aikaansaamiseksi. Se on niin dominoiva, että demokratiankin annetaan hiljalleen hiipua yhteisesti sovitulla tavalla. Kun maailman yhteismitattomia ja talouteen kuulumattomia asioita luokitellaan kustannustehokkuuden mukaan, muodostuu väistämättä kulttuurin, terveydenhuollon ja koulutuksen ydinsisältöjä käsitteleviä siirtymä- ja järjestelyvyöhykkeitä, joissa toteutettujen prosessien sisällön oikeudenmukaisuus, faktinen toteutustapa ja arviointikelpoinen täytäntöönpano eivät enää tule hoidelluksi yksinkertaisen informoinnin ja päätöksenteon nojalla. Jakolinjoja ja -tasoja on monia, sisällöt eivät kohennu vain tehostamalla, vauraus ei kerro sisällöosien yhteensopivuudesta, profiili ei paljasta mielikuvia eikä systeeminen suloisuus silkan riittämättömyyden aiheuttamia puutteita.

Kateus oli John Stuart Millin mukaan ”epäyhteiskunnallisista ja halveksittavista kaikista intohimoista”. Nyt passion paikalla – ”kaiken pahan alkuna ja juurena” – on ilmastonmuutoksiin yhdistyvä *ahneus*. Eliitin, etiikan ja ekonomian hiljaiseen hyväksyntään nojanneiden *hyveiden* suuret periaatteet korvanneen käytännöllisen etiikan ja ekonomistien painottaman eettisen kapitalismin sisältä taas paistaa joustavuus ja *tehokkuus*. Koska ”julkisella keskustelulla” ei ole

julkisuutta, ei ole julkista keskustelua. Julkisia asioita varten tarvittavan sanaston on oltava ko-keilevaa, muodikasta ja matkittua eikä sitä seuraamalla päästä muiden kuin kulloinkin esimerkiksiinä tai varoittavina tapauksina pidettyjen diskurssien – yhteisten asioiden olemistaponen – jäljille. Kehityksen näkymättömän keskuksen paikalle on koko ajan historian tekemisen haluisia tulijoita. Kauno- ja dekkarikirjallisuuden piiriin on ilmaantunut joukko konsensuskirjailijoita, jotka laveilla teemoillaan (identiteetti, yhteiskunnan prusteet), motiivien kantavuutta tavoittelevalla jatkuvuudellaan (historia, ympäristö), asioiden tapahtumallisella saavutettavuudella (kieli) ja maagisilla autobiografioillaan tuntuvat onnistuvan tekemään lukijoista imaginaarisia kanssaihmiä.

Epäjärjestyksessä olevien asioiden ja niitä koskevan tiedon puutteellisiin edellytyksiin perustuvasta päätöksenteosta on muodostunut *hulluuden hetki* (Derrida, 1990), jossa mikään poliittinen linjaus, moraalinen oikeutus, kognitiivinen laskelma tai kalkyloitu hyötymerkitys ei pysty kertomaan, miten on oikein toimia. Mutta on toimittava, sillä ilman oikeudenmukaisuuden osoitustakin on silti oikeudenmukaista, että tehdään riittävän oikeudenmukainen päätös. Vaikka se suurta vaivaa nähden konstruoidaan, integroidaan ja hyväksytetään, lopulta kaikki on itsestäänselvää jo sen takia, että kielteiset asiat vähenevät. Vähenevätkö, vai ovatko ne vain muuttaneet muotoaan? Parempiosaiset yhteiskunnat ovat työstäneet uusia oikeuksia, uusia odotuksia ja uusia vaatimuksia ja opetelleet sietämään rikkinaisyyttä ja riitaisuutta, mutta myös hivuttautuneet eroon huonompiosaisen vääjäämättömästä kohtalosta. Hyväksyntä on demokratisoitu ja tasa-arvo pantu tavoitteeksi, mitä ei kuitenkaan pystytä täyttämään. Tasa-arvoinen terveys samoin kuin tasa-arvoinen oppiminen on aiheena vaikea. Totunnaisen tehtävänannon mukainen ongelmanratkaisu koulutuksessa on Jacques Rancièren (1991) mukaan erojen ymmärtämisen ja oppimisen omakohtaisen onnistumisen suhteen perustavasti väärää ja riittämätöntä eikä pysty edis-

tämään ihmisten välisten erojen tasa-arvon saavuttamista. Ei voida mitään sillekään, että kehitykseksi kutsuttujen edistysaskelten myötä pettymysalttius on lisääntynyt: jäljelle jäävästä pahasta on tullut läpitunkevaa, ”häviäjää kiusaavat vertailut – eivät koskaan pääty hänen edukseen” ja hyväksynnän tarve ei käytännössä tunne rajoja (Enzensberger, 2013, s. 51–52).

II ”Economimesis”

Laajimmillaan poliittinen talous oli utilitaristisia kalkylointeja vastustavaa, moraalista ja hengestä hienotunteisuuteen ja tahdikkuuteen ulottuvaa elettävyyttä, työtä ja velvoitteita tematisoiva, lyhytaikaiseksi jäänyt mutta alituisesti uutena muunnoksena palaava oppirakennelmana. Mutta liian pitkälle ei sovi mennä: eihän poliittinen palkka, poliittinen perhe tai poliittinen raha, yhtä vähän kuin monetaristisesti ymmärretty masennus, kustannustehokas taide tai huomiotaloudellinen lastenhoito, voi pitkälle kantaa. ”Talous” ja ”markkinat” ovat varsinaisiksi tahoiksi (instansseiksi) tai teoiksi (akteiksi) konkretisoitumattomia järjestysmah- teja, jotka eivät kuljeta mukanaan muualta tuttuja pysäytysääntöjä tai vastarintapotentiaaleja, vaan vain teknisin termein tai näkymättömän käden psykologian avulla tajuttavia nousuja, laskuja ja poikkeustiloja.

Epämääräisyyttä, moraalialia ja empiirisää kulttuuri-ilmiöitä kontrolloiva *economimesis* (Derrida, 1981) mallintaa taustafiguurina elämäntapaa, hyötymoraalia ja taloudellista käyttäytymistä niin, että ekonomiafantasioissa toivotaan jopa päätymistä ”rakkautta” elämään, työhön ja valtioon tematisoivaan politoekonomiseen mielikuvaan (Eräsaari, 1987, s. 15–17), jossa kiertelevä katse ja hyväksyttävyyttä tavoitteleva ajatus vaihtelevat itsestä ja toisesta löydetystä empatiasta koulutukseen ja sivistykseen nojautuvaan terveeseen ruumiiseen, itsestä huolehtimiseen ja tehokkuuteen. Tämä on kuitenkin samalla kertaa aliarvioimista ja liioittelua, sillä emme oikeastaan tiedä, mitä *economimesis* tekee. Ihmiskunta on saanut *economimesis*in

---

kaitselmususkossa etäiset riittämättömyydet ja kompetenssin puutteet parhain päin ajattelevan ydinmekanismin, abstraktin ekonomian, joka ei ahkeroi sen hyväksi, että ”ajattelisimme oikein” (Pascal).

Hulluuden hetken keskiössä on suurentelevasti ajatellen sana, sillä esiintulemisen esitystä valmisteleva sana on etymologisesti ajatellen ”olemassaolon talossa” (Heidegger) aitauksia ja jakoja tekevä yksikkö. Näin ajatellen ei ole olemassa ”kiistelyyn” ja ”debatointiin” nojautuvaa yritystä päästä käsiksi asioihin tai osoittaa suuntaa niiden kululle. Aitaussanat viittaavat jakamisen, hajottamisen ja yhdessäpitämisen edellytyksenä olevan voimavaran pitämiseen ratkaisevana rajana. Ne antavat tiedonmuodostuksen ennakkoehtojen ajattelulle sisäisiä ehtoja ja puitteita, joissa empiiristä tietoa jäsennetään. Kun puhutaan asioista tai tapauksista, jotka jäsentyvät erottamalla ja hajottamalla, tullaan ajatuksellisesti lähelle hajallaan olevasta puristettua ”oikeata” hetkeä, momenttia ja väli-tilaa, jossa hankalasta hetkestä näyttää olevan mahdollista pelastautua tekemällä hakoteillä olemisesta vapauttava päätös. Asioiden ympärille kertynyt ”kertomus” luo varjopaikkoja, joissa neuvotaan miten löydetään oikea menettely, sekä mille ja miten tavoitellaan etuja ja annetaan arvolemia. Tämä on minimalistisin olevaisen yksilöllisen yksikön määrittely; puhdas, formaalinen, eristetty ja samalla köyhin ja ohuin mitä kuvitella saattaa, ja josta filosofiset älyniekat ovat käyttäneet ”ontologisen liberalismi” nimeä (Morelle, 2016). Sen vastakohtana tulee ponnistelematta mieleen Bruno Latourin pitkäaikaisen diplomaattisen ahkeroinnin tulos, konkreettisten olentojen aktuaalisen moninaisuuden määrittely (Latour, 2013), jossa toimijaverkkojen tilalle on tullut mahdollisten yleisten periaatteiden tuolla puolella olevat eksperimentaalisesti ja prosessuaalisesti hahmotetut olemassaolon tavat. Ne viittaavat suuntaan, joka tuo mieleen 1900-luvun alun bergsonilaisen luovan kehityksen ja henkisen tarmon, joka on paljon kauempana yhteisen julkisen teemasta kuin Latourin yhdessä Peter Weibelin

kanssa toimimittama, yli sadan viidenkymmen kirjoittajan tekstiin nojautuva, tuhatsivuinen teos ”Making Things Public. Atmospheres of Democracy” (2005), jota taas kerran selailin mutten pystynyt hyödyntämään. Ekonomikesiksen haamu jää kummittelemaan hulluuden hetkeen. Se ei sanele ehtoja päättämiseksi, mutta se vaikuttaa ja siitä johdetaan oletuksia ja järkevyyden ehtoja.

III Yhteensopivuuden kontingenssi

Kiistan päätöksen ratkaisulta edellytetään asioiden näkemistä näännyttävästä vatvomisesta ja sondeerauksesta päässeenä valmiutena, joka kerta kaikkiaan ratkaisee asian kuin miekanis-kulla. Demokratiassa se on kuitenkin erityinen valta-asemaan tai poikkeustilaan perustuva tekninen ideaali. Normit ovat kesyjä sen rinnalla. Ne saavat ominaisuutensa tekemiensä erottelujen perusteella: ne eivät ole yksinomaan perusteita (*Grund*) vaan myös syvyyksiä (*Abgrund*), viittaavat kaksinaiseen juopaan (Steinhauer, 2016, s. 41–53) sekä jakavat maailman, ryhtyvät riitojen merkitsijöiksi ja tarjoutuvat niiden ratkaisijaksi. Jürgen Habermas ei ”Julkisuuden rakennemuutoksessaan” osoittanut päteviä normeja, vaan käsitteli kohdekokonaisuuden termien ”sekavaa kudosta” (Habermas, 2004, s. 11) ennakoiden normien käppyyden avainasemaa julkisuuden prosessissa, johon ei riitä etuuksia osoittava positiivinen eikä koh-teeksi joutumattomuutta osoittava negatiivinen oikeus eikä pelkkä koossapitavuutta vaaliva oikeuspositivismikaan, vaan esille on saatava pätevyyskriteerit, oikeuskäytännöt ja oikeuskulttuurin tasot ja tehtävät. Tarvitaan kriittinen ajattelutapa, joka antaa luvan puutteiden myöntämiseksi, ongelmien olemassaolon käsittelylle ja ankarien olosuhteiden paljastamisellekin.

Väkijoukkoa normitettaessa törmätään yhteensopivuutta vapauksin, kielloin ja sopimuksin luovan yleiskatsauksellisuuden piirin ulkopuolelle jääviin ilmiöihin: käyttäytymistä ja valintoja ei määrätä eikä pakoteta, vaan tönäistään tai tuupataan (*nudge*), perheen ja yksityi-

syyden piiriä suojellaan indifferenssin etiikalla perustelluilla hienovaraisilla toimenpiteillä ja kansalaisuudessa kohdataan muodollisen periaatteen ja intentiivisen olemassaolon hankalia yhteensovittamiskäsitteitä. Kulttuuri on kansalaisten monipuolisena yhdessäolomuotona ja yhdistäjänä näennäisesti ei-kenenkään-maata, jossa osallistujat itse on jo valituksen tradition mukaan jakamaton ja samalla myös hiukan salaperäinen tarina itsestään kansallisvaltion, uskonnon, luokan tai etnisiteetin siihen puuttumatta. Muutama vuosi sitten ilmestynyt ”Hyvinvointivaltion kulttuuritutkimus” (Autto & Nygård, 2015) puhui moninaistavan kulttuurinäkökulman tarpeellisuudesta yksioikoisesti nähdyin hyvinvointivaltion vointivaltion moninaisuuden ja ristiriitaisuuden selittäjänä.

Se, mikä kerran oli aristokraattien rakas relikki ja porvarillinen statussymboli – museo, ooppera, taide, teatteri, kirjallisuus – toimii nyt yhteiskunnallista yhteisöä palvelevana kontaktikenttänä ja rauhantarjouksena kaikille (Graeber, 2015, s. 53) ja on hyvää vauhtia hakeutumassa hyvinvointivaltion piiriin, joka jo ennestään on nääntymässä laajan palvelurepertuaarin ja ongelmanratkaisulupausten taakan alle sekä poliittisen oikeutusprofiilin hämärtyneen tielle. Sitäpaitsi hyvinvointivaltio on sittenkin matalan mielikuvituksen materiaallinen vakuutusjärjestelmä ja taidehyvinvointi tulonsiirtojen ja julkisten palvelukeskusten sivussa pysyttelevä luova kulttuuriala. On sanottu, että väkijoukko määräytyy monikerroksisemmin ja sosiaaliset kysymykset saavat uutta ymmärrettävyyttä taiteen avulla. Taiteen avulla voi todellakin tulla sisimmältä kumpuavalla tavalla ”representaatioksi itselle”. Ne vaativat, että leikkaat itsesi irti sitoutuneesta elämästä. Ei ole ehkä huomattu, eikä ainakaan osattu sanoa ääneen, että taide-teoksen avautuessa ulkoiseen todellisuuteen taide-teosten irti leikattu autonomia menetetään, jolloin tapahtuu oleellinen sen sisältöön ja sen käytössä oleviin työkaluihin vaikuttava muutos. Jos teos ei kykene säilyttämään sisäistä todellisuuttaan, vaan siitä alituisesti ja lisääntyvässä määrin jää puuttumaan jotakin, se ka-

dottaa sanomisensa ilmapiiriin sekä nautinnollisuutensa, ja inspiroivuutensa vähentymisen vuoksi menettää melioristisen tehtävänsäkin ja muuttuu nostagiaksi, joka varastaa kokemukselta tulevaisuuden. ”Olen keskellä sekamelskaa, jossa jokainen paikalleen jäätyneistä olennoista tarvitsee kaikkien muiden olemattomuutta koskaan sitä saavuttamatta”, kirjoitti Paul Valéry esseessään ”Museoiden ongelma” (2016) tunnen itsensä epätietoiseksi siitä, ”olenko tullut oppimaan uutta -- vai täyttämään tehtävän ja tekemään kuten kunnan ihmiset tekevät”.

Kulttuuri murentaa julkisen hyvän mallina yleisesti pidetyn, hierarkisesti rakennetun so-tilasorganisaation mukaisen julkisen palvelun esikuvan: postitoimiston maagiset mallit kehkeytyivät kansakunnan rakennetta heijastelevasta kenttäpostista, jota matkittiin monella tavalla (Graeber, 2015, s. 5). Postitoimisto antoi Leninille esimakua sosialistisesta – ja lentopostin myötä dynaamisille markkinoille esimerkin ainutlaatuisesta globaalista taloudellisesta – järjestyksestä. Hyväntahtoinen näkemys julkisesta sektorista syntyi kuitenkin vasta kilpailevien yksityisten pääomien riittämättömien resurssien vuoksi tarvittujen maanteiden, rautateiden ja lentokenttien tapausten yhteisesti (*common*) hoidettujen ”yleisten tuotantonehtojen” välityksellä, kun taas kansallinen puolustus ja poliisi saivat virallisen julkisen (*public*) ”yleisen turvallisuuden” järjestämisen statuksen.

IV Syyllisyys

Decisionismi on sitä, että toimintareseptit ovat päätösten tulosta. Kun päätös kehystetään pois-sulkevuuden nojalla pystytetyllä poikkeussuhteella, poikkeus saa määräävän ja todistavan herruusparadigman aseman ja suvereeni on se, joka päättää poikkeuksesta. Poikkeustila on kaikkien järjestelmien toisinaan tarvitsema murtuneen järjestyksen tai jumittuneen tilanteen laukaisijasta käytetty tekninen termi, mutta maailmansotien välisessä Weimarin tasavallassa siitä tavoiteltiin täysosumaa kehitysdynamiikan sokeuden aiheuttaman hulluuden hetken

ytimeen. Kyse oli kahdella tavalla ääritapauksesta: saksalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin murtumapisteen ja järjestystä perustavan vastarinnan avaamasta epävakaasta poikkeus- ja rajatilanteesta, jota ei voitu rauhoittaa ironisella maailmankaikkeuden filosofialla, eikä piristää nautinnollisilla modernin projekteilla. Saksalainen, hovijuristin paikan saanut ja äärikyyneikkona pidetty orginelli politiikan teoreetikko Carl Schmitt ei seurannut modernin poliittisen ajattelun liikkeisiin ja mielikuviin rajoittuneita järjelijä, vaan antautui tilanteelle asettamalla sarjan järjestyksen avautumista sellaisenaan edistäviä filosofisia kysymyksiä ja tavoittelemalla sille historiallista kiinnekohtaa. ”Jos suverenisuus on syyllisyyden, korkeamman tahon puuttumisen ja velantunteen vuoksi heikoilla, on suorastaan tiedettävä taho, jolle ollaan velkaa ja keksittävä jumala, jolla velan tunnetta lievennetään”, kuten Mika Ojakagas (2007) tulkitsee.

Samalla kertaa ”välttämätöntä” ajatusta ja ”mahdotonta” ratkaisua tavoitelleen Carl Schmittin mukaan suvereeni elää lujasta, maaperästä irti reväistyn, syrjässä olevan ja lain iskukivulle mahdottoman poikkeustilan negatiivisesta omastatunnosta. Poikkeustila hermistää kulminaatiotoisuudelle: saavutettavasta pisteestä ei ole paluuta, on turvauduttava sokeisiin todistajiin ja sekularisoituneisiin teologioihin, jotka eivät voi painottaa viimekätisyyttä eivätkä kantaa huolta tyhjyydestä, vaan joiden on oltava ”järjellisiä”. Ollaan poliittisen sektorin ulkopuolisissa eronteissa: toisella puolella oleva nähdään isoon kysymykseen karsaasti suhtautuvana ja vahinkoa tuottavana ”vihollisena”, vieraana, toisena, muttei välttämättä pahana – pahana pidetään pikemminkin tehotonta päätöksentekoa, riittämätöntä tietoperustaa ja epäpoliittisuutta. Katse kääntyy itseän ja meihin (Ojakagas, 2018), jolloin ei ratkaista mitään niin tavallista kuin ongelmia tai motivoitua mistään niin banaalista kuin historian kulun ohjaamisesta, vaan tavoitellaan järjettä itse maailman muutoksen sokean pisteen paikalle.

Päätöksen tarkoituksena on yhteismitatomuuden ylittäminen. Schmittille katolinen

herkkyys oli rationaalisesti ajateltavaa ja julkisesti läsnäolevaa konkreettisen elämän filosofiaa, joka sopi totaalisen organisoinnin vastakäsitteeksi. Vastakäsitteillä on pitkä mutta huonosti tunnettu, valmiin ja suljetun ajattelun ylistyslaulun varjoon jäävä intellektuaalinen historia. Vastakäsitteillä on valaistu oikeuden, kulttuurin, politiikan, kasvatuksen ja kulttuurin ominaislaadun kritisointia ja puolustamista. Niitä voi tunnistaa kulttuurisen tilanteen ja intellektuaalisen projektin rinnastavissa esimerkeissä, jolloin vastakäsitteet tekevät työtä sulkeutuneiden kehitysureittien ja nykyisyyksien avaamien mahdollisuuksien osoittaman tai nähtävissä olevia tulevaisuuksia koordinoivan näkökulman puolesta, mutta niistä lisää joskus toiste.

Schmitt (1997, s. 59–60) sai perusteluja syvemmältä tavoitellun vakavan ymmärryksen saavuttamiseksi todellisesta elämästä, joka jää keskimääräisesti toistuvien selkeiden yleistysten ja jähmettyneiden käsitysten tusinaymmärrykseltä saavuttamatta. Ääritapaus on silloin samalla kertaa ydin ja konkreettinen tapahtumapaikka, hätä ja viereen asettuminen, epäselvä tilanne ja yhteensattuma, jolla on mahdollisuus kehkeytyä historiallisesti merkittäväksi. Se ei ruoki tarjollepanoa ja esittävyttä (representaatiota), niinpä hulluuden hetken pelastavaa päätöstä koskevasta logikasta on käännäytävä asioihin ja ehtoihin. Näistä ei omia rajojaan ehdottomasti kunnioittaneella Schmittillä enää ollut mitään sanottavaa.

V Monimutkaisuus

Monimutkaisuuden kohottaminen suhteita, vastuita ja valtuuksia määrittäväksi, mahdollisuuksia kesyttäväksi ja liikkeelle panevaksi yleiskieleksi on muistutus monesta asiasta. Monimutkaisuudella perustellaan pitkäjännitteisyyttä ja hallinnonhaarojen yhtenäisyyttä, jos kohta olen myös huomannut hallintomiesten puhuneen siitä, että monimutkaisuuden aiheuttamaa sattumanvaraisuutta vähennettäisiin määrittämällä parlamentaarisesti ilmiöille yh-

teinen suunta eli asettamalla monimutkaisuudelle vaatimuksia. Niklas Luhmann (1990, s. 65) ehdotti kompleksiteetin ymmärtämistä holtittoman kontingenssin ja puuttuvan informaation mitaksi ja synnytti kirjoituksillaan kiinnostusta radikaalisti eriytyneiden järjestelmien luovan monimutkaisuuden tarkasteluun sen sijaan, että osajärjestelmien päämäärät alistetaan ja ihmiset pakotetaan määrittämään lojaliteettinsa yhdelle suurelle päämäärälle. Laajentamalla yhteiskunnallisten ongelmien käsittelyvyöhykkeitä ja ratkaisun asteita voidaan myös lisätä resurssiviusautta ja kehittää johtamistyytlejää sen sijaan, että kansa pakotetaan ”ottamaan lusikka kauniiseen käteen”.

Monimutkaisuus ei ole positiivista eikä negatiivista (Scheller, 2018, s. 95). Se on jotain, jota pitää käsitellä, haluta, kokeilla, tuntea, kokea. Se ei ole turvallisuutta uhkaava emotionaalinen asenne, eivätkä taide ja kulttuuri liioin ole mitään turvallisuus- ja mukavuusalueita. Ne ovat vahvasti moninaisuuden ja haurauden mimesistä, eivät ”yhteiskunnan johtolankkuja tai fundamenttejä”. Saksalaisessa kulttuurissa lankku (*Planke*) on tunnettu ja käytetty perustavan tekemisen ja pelivaran metafora. Max Weber puhui kontingentista tilaisuudesta (*Chance*) ”koviein lankkujen naulaamisena”, ja pelastuksen lankkua (*Plank der Rettung*) pidetään abstraktissa puheessa (viimeisenä) hätäkeinona (kun taas meillä lankku on $3\frac{1}{4}$ tuumaa paksua ja vähintään kahdeksan tuumaa leveää sahataravaa).

Monimutkaisuuden osaamispotentialiaali sekä teknokraattiset ja moraaliset perustelut yhdistyvät nykyjulkisuudessa viilettäviin ekspertti-intellektuelleihin, joiden työkalupakissa lukee: ”I will fix it”. Avoimuuden ja julkisuuden valokeilassa kylpeminen suosii vaikeiden päätösten tuolle puolen pyrkivää performanssia. Toimijassa saa asua omatunnottomuus eikä se tarvitse mitään vanhasta, varmuudessa asuvasta harkitsevuudesta. Avoimuus ei varsinaisesti aukene mihinkään: vaikeiden kohtien hyödyntämiseen, sisällöllisten ehtojen käsittelyyn, välittävien instituutioiden tematisointiin, esitettävyyden

ehtojen käsittelyyn. Se on levällään olonsa, suojaamattomuutensa ja esteettömyytensä vuoksi rehelistä ja julkista, jolloin sitä, ettei se tarjoa ratkaisuja ja että se alituisesti jää keskeneräiseksi, ainakaan kategorisesti pidetä haitallisenä, epäonnistumisena tai varjopuolena, vaan pikemminkin uutena hajautettuna yhteisyytenä.

Muistutus, että moniselitteinen asia sisältää surullisia ja iloisia, vakavia ja jopa naurettavia aineksia tai että se on meneillään olevan näytelmän, elävien henkilöiden puheenvuoron tai miimisen esiintymisen merkki, tavallista poikkeavan mutta toivottavasti ilmenevän välikohtauksen pikakelaus, tai ehkä jollakin muulla tavalla surkuhupaisan tai virkaintoisen käyttäytymisen piirre, joka kertoo onnellisesti päättyvästä tapahtumasta, ei kuulu päätöstä piinaavaan hulluun hetkeen. Sehän nähtäisiin diffuusina flirttinä suuren kokonaisuuden tai ison kysymyksen mielikuvituksellisen pätevyuden tai toimivallan suuruudenhullun johtoportaan suuntaan, eikä enää millään tavoin raitistavana, laukaisevana muistutuksena siitä, ettei sovittelu ole mikään kaamea ajanjakso eikä edellytä massiivista poikkihallinnollista elämänturvavyökäystä.

VI Maskotti

Käveleekö jatkuvan ison datan keruun tuottaman hyödyllisen informaation mahdollistaman ”metrisen yhteiskunnan” (*metric society*) yhteiskunnalta aina toivottu esitettävyyden loiste ”perinnäisten arvojen sijaan perittyjä rikkauksia” (Kauppinen, 2019) tavoittelevankin kulttuurin yli? Kuinka käy yhteiskunnan toimintaa esille ja käytettäväksi tarkoteitun vaativan tiedon? Kuinka opitaan ymmärtämään tieteellisen tutkimuksen loppuunsaattamattomuudesta, lopullisiin tuloksiin pääsemättömyydestä ja yhteenvedottomuudesta johtuvia heikkouksia? Miten keskustellaan oman ajan erityispiirteiden edellyttämistä käsitteistä piittaamattomista ja ennenaikaisesti havaituista, todeksi näyttämättömistä ja jälleenlöydettyistä kurikomennoista, dekadenssin apostologioista ja muista kamppai-

---

lukäsityksistä?

Tiede- ja keskustelukulttuurien sopeutuminen tai sulautuminen toisten tiedon muotojen, monien silmä- ja korvaparien, monenlaisten pätevien arvostelukykyjen, kykyjen ja taitojen tunnistavan kunnioittamisen ja samalla yksinkertaisen kritiikin mahdolliseksi tekevään tilanteeseen ilmenee muun muassa muutoksena, jossa esittävyys ja kuvallisuus sahaavat realiteetteja ohennetuksi sisäiseksi pyörinnäksi. Niin sanotuista varmuuden ”yleisistä asioista” ei huolehdi kukaan, sillä ekspertit ovat universaaleihin arvoihin nojautumista vältteviä ongelmanratkaisijoita, intellektuellit tavoittelevat täydellistä riippuvuutta ja huippuasiantuntijat operoivat vallan läheisyydessä. Oikeastaan kaikki vanhat tiedollisen hallinnan tyypit – 1800-lukulainen intellektuelli, yhteiskunnallisista seurauksista piittaamaton fakki-idiootti, lukkoon lyötyä linjaa kannatteleva ja tehtävänmukaista ongelmanratkaisua suorittava konsultti, profession suojassa kyyhöttävä opettaja – ovat osoittautuneet karkeiksi yksinkertaistuksiksi, joista ei ole vain käännetty pois tai jotka eivät vain ole menneet tiehensä, vaan joita ei enää myöskään enää suvaita.

Alituisesti ollaan selvillä ihmishistoriasta puuttuvasta karkeistetun todellisuuden tavoitettavasta kognitiivisesta linkistä, joka osoittaa sen momentin, jolloin tapahtui siirtymä maailmasta, jolla ei ollut mitään merkitystä olemisen porteilla olevaan maailmaan, jossa kaikella on merkitystä. Jos tuo momentti onnistuttaisiin kuvaamaan, se ymmärrettäisiin heti paikalla todellisuudeksi, joka valloittaa koko konkreettisen aktualisuuden ja jolloin pyrkimys nykyarvojen suhteuttamiseen vasta-aktivoituun arvokäytäntöön kadottaisi kaiken kiinnostavuuden. Kontingentit mahdollisuudetkaan eivät tarkoita täysin arvaamatonta kulku-uraa, joka pakottaa kaikki pelkääjän paikalle. Vaikka yksityisen ihmisen on alituisesti aloitettava alusta, vuorovaikutukselliset suhteet, vaihtoperiaatteet ja alitajunnan liikkeet pitävät yllä ennustuskäytännön ja normatiivisesti odottamattoman kohtaamisvalmiutta. Ilman kontingenssitietoisuutta on

vaikeaa ajatella vaihtoa, interaktiota, kiistakirjoituksia ja debattikulttuuria, kun taas yksitoikkoisuus ja paketoitujen tarinoiden tarvelevät kontingenssitietoisuuden ja pelivaran.

Johtavan roolin määräämä selonteko, keskinäisen syytelyn yläpuolelle asettuva ohjauskeskus tai ylimmän vallan tavoittelu ongelmanvaativuuden tai vähäisyyden ratkaisemisessa sopivat huonosti asioille uuden hahmon antavassa, muutoksen subjektiiviseen – sitoumuksia ja ehtoja osoittavaan – perspektiiviin asettavassa tilanteessa, joka ei nosta riemua kattoon eikä vapauta yllätyksistä, mutta siinä kuitenkin tietoisuutta ja yhteisyyttä koskevia asioita käsitellään ajan ja tilaisuuden tuotteina. Seisahtumista paikalleen, perustavien häiriöiden osoittamista ja keskeisten tapahtumien tai kontingenttien kehityskulkujen kritiikkiä ja hämmästyä ei yleiseen käsitteelliseen periaatteeseen nojautuva singulaariyhteiskunta ruoki. Erehtyvä ja ilmiöitä vain osittain selittävä tietokin auttaa tunnistamaan mahdollisuuden. ”On olemassa malleja joiden avulla tehdään kompleksiteetin ehtojen edellyttämiä päätöksiä”, müncheniläissosiologi Armin Nassehi (2018) lupaa niin itsevarmasti, että lisää vielä: ”tästä ei tarvitse kantaa mitään huolta. Ratkaisevaa on se, että opitaan, että kaikki on toistuvasti tapahtuvalla ja uusiutuvalta tavalla kodifioitua ja että se merkitsee samaan aikaan monia asioita”. Olemmeko palanneet siihen, mistä lähdettiin *avaavaa päättäväsyyttä* edellyttävää tai siihen auttavaa yhteistä hyvää enää kohtaamatta? Järjestelmäspesialisti Nassehin mukaan ”moninkertaiskodifointi kyllä onnistuu yhteiskunnassa, mutta sille ei ole mitään narratiivia”. Monikeskus (*polycentre*) ei ole vielä mitään. Se vain kasaisi yhteen huolia ja vaatimuksia ja ylläpitäisin unelmaa kaikkien alojen asiantuntijasta (polyhistoristista) ja idiosynkraattisista piirteistä koostetusta, hyvininformoidusta puolueettomasta tarkkailijasta ja itsestään sananvapauden haittoja korjaavasta aatteiden vapaasta markkinapaikasta. Sitäpaisti tähän meillä jo on, nimittäin Adam Smith, jonka suurin maine ei ole siinä, että hän oli ekonomisti ja moraalifilosofi, vaan siinä, että hän on positii-

visen summapelin maskotti. Adam Smithillä ja David Humella oli suuria vaikeuksia yhä jatkuvan, nopean yhteiskuntajärjestyksen muutoksen keskelle tarvittavan, sopivan ”ihmiskeskeisen filosofian” keksimisessä aikana, jolloin yksityistä hyötyä ja oman edun ajamista katsottiin karsaasti. Miten ihmeessä ihmisyksiköiseltä latteudelta kuulostavasta, muiden hyödyksi koituvasta oman edun ajamisesta saattoi tulla avain yhteiskunnan ymmärtämiseen? Smith todella ajatteli, että sopivin reformein tuettava oma etu on eteenpäin vievä voima ja perusteli sen Humelta saamallaan, mutta tämän kannattamaa pelkkää tunteiden siirtoa pitemmälle menevällä

toiseuden tilanteeseen tunkeutuvalla sympatian ajatuksellaan. ”*Human misery*” oli muuttunut positiiviseksi tieteeksi – massoille suuntautuvassa viestinnässä onnenkaluun tiivistetyksi tarinaksi – siitä, kuinka etäiset riittämättömyydet ja puutteet ajateltiin parhain päin. Syntiin kuuluvasta kykenemättömyydestä, erehdyksestä ja eksymisestä tuli onnea tuova yhteiskunta. Mikä komplementariteetti: yhtäällä syyllisyyden ja suvereniteetin kyynisen realismin maski ja mörkö ja toisaalla synnin ja sympatian harmonian halun onnenkalu ja maskotti, mutta ei yhdellä kertaa.

Lähteet ja kirjallisuus

- Autto, J. & Nygård, M. (toim.) (2015). *Hyvinvointivaltion kulttuuritutkimus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Derrida, J. (1981). Economimesis. *Diacritics*, 11 (2), 2–25.
- Derrida, J. (1990). The force of law: “The Mystical Foundation of Authority”. *Cordozo Law Review* 11, 920–1045.
- Enzensberger, H. M. (2013). *Älykkyyden sokkeloissa & Kauhunkylväjäät*. Turku, Tampere: Savukeidas.
- Eräsaari, R. (1987). *Is there a welfare civilization?* Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 46, 1987. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Graeber, D. (2015). *The Utopia of Rules. On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy*. Brooklyn, London: Melville House.
- Habermas, J. (2004). *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Tampere: Vastapaino.
- Hacking, I. (2002). *Historical Ontology*. London: Harvard University Press.
- Kauppinen, T. (2019). Kirjailija Leevi Lehto luuli olevansa burnoutissa – diagnoosi oli lohduton, ja nyt kaikki tuntuu hyvästien jättämiseltä. *Helsingin Sanomat*, 5. 5. 2019. URL: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006093498.html> (Haettu 30. 5. 2019)
- Latour, B. (2013). *An Inquiry into Modes of Existence: An Anthropology of the Moderns*. Cambridge MA; Harvard University Press.
- Latour, B. & Weibel, P. (2005). *Making Things Public. Atmospheres of Democracy*. Karlsruhe: Zentrum für Kunst und Medientechnologie (ZKM).
- Luhmann, N. (1990). Haltlose Komplexität. Teoksessa N. Luhmann: *Soziologische Aufklärung 5. Konstruktivistische Perspektiven*. (59–76). Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Morelle, L. (2016). The trouble with ontological liberalism. *Common Knowledge*, 22 (3), 453–465.
- Nassehi, A. (2018). ”Geht doch auch so” (haastattelu). *Die Zeit* 28 (5. 7. 2018).
- Ojakangas, M. (2007). Suvereeninen syyllisyys. Teoksessa A. Hirvonen ja P. Sivenius (toim.): *Laki ja rakkaus. Panu Minkkisen 50-vuotisjuhlakirja*. (81–88). Helsinki: Loki-kirjat.
- Ojakangas, M. (2018). Carl Schmitt ja talouden poliittinen perusta. Teoksessa R. Heiskala ja A. Virtanen (toim.): *Talous ja yhteiskuntateoria III*. Helsinki, Gaudeamus, 119–140.
- Rancière, J. (1991) [1987]. *The Ignorant Schoolmaster. Five Lessons in Intellectual Emancipation*. Stanford: Stanford University Press.

-
- Scheller, J. 2018. Kultur heisst Dissens. *Merkur* 830, 92–97.
- Schmitt, C. 1997. *Poliittinen teologia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Steinhauer, F. 2016. Abstand nehmen. Zu Christoph Möller's Theorie der Normen. *Merkur* 805, 41–53.
- Tapaninen, A-M. 2018. Rajalla laboratoriossa: iän arviointia, iän määrittelemistä ja ikämääräyksiä. *Tiede & Edistys* 3/2018, 216–237.
- Valéry, P. (2016) [1923]. Museoiden ongelma. *Taide* 6/2016, 13–15.